

IRODALOM

- Janzer Frigyes, 1991.
A bűn és a semmi, József Attila kései verseinek motívumairól. Irodalomtörténet, 3–4. sz. 437–465.
- Janzer Frigyes, 1995.
A „két vonulat”. A Flóra-versek és az Óda. In: „A Dunánál”. *Tanulmányok József Attiláról.* Szerk. Tasi József. Bp. 35–55.
- JAÖM
 József Attila *Összes Művei* 3. köt. [Kritikai kiadás] Szerk. Szabolcsi Miklós. Bp. 1958.
- JAÖV
 József Attila *Összes Versei*, 1–2. köt. Kritikai kiadás. Közzéteszi Stoll Béla. Bp. 1984.
- JAVL
 József Attila *válogatott levelezése.* Sajtó alá rend. Fehér Erzsébet. Bp. 1976.
- KDÖV
 Kosztolányi Dezső *Összes versei.* Sajtó alá rend. Réz Pál. Bp. 1993.
- Lengyel András, 1995.
A „jelenné gyűlemlő múlt”. Egy József Attila-teoréma kialakulása és funkciói. Jelenkor, 12. sz. 1115–1119. Ujraközölve: L. A.: *A modernitás antinómiái. József Attila-tanulmányok.* Bp. 1996. 97–104.
- Lengyel András, 1996a.
A föltárluló „semmi”. József Attila. Kosztolányi és a nihilizmus. In: L. A.: *A modernitás antinómiái. József Attila-tanulmányok.* Bp. 194–272.
- Lengyel András, 1996b.
József Attila Számvetése. A Kosztolányi-inspirációk első összegzése. Pannon Tükör, 6. sz. 5–8.
- Nagy József, 1923.
A mai filozófia főirányai. Bp. (Ember és természet 4.)
- Tamás Attila, 1995.
Az „Úr”-tól az „Úr”-ig. Átalakulások József Attila világlátásában. In: „A Dunánál”. *Tanulmányok József Attiláról.* Szerk. Tasi József. Bp. 35–55.
- Tverdota György, 1987.
Eszmélet. In: T. Gy.: *Ihlet és eszmélet. József Attila a teremtő gondolkodás költője.* Bp. 307–335.
- Tverdota György, 1995.
 József Attila: *Tanulmányok és cikkek 1923–1930. [I/2.] Magyarázatok.* Bp.
- Vágó Márta, 1975.
József Attila. Sajtó alá rend. Takács Márta., Bp.

Mégse tréfa

NAGY GÁSPÁR: AUGUSZTUSBAN, LUDVIK JAHN NYOMÁBAN

(LEGÉNY-RÉSZLET)

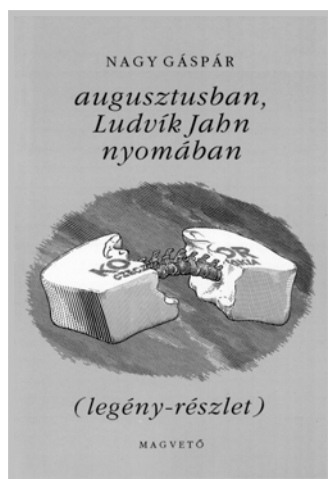
A könyvek borítója lényeges dolog, tudjuk régről, forgatja, nézegeti az olvasó, ott kezd az ízlelgetést, a *beleolvasást*. Nagy Gáspár könyvének borítóját Orosz István tervezte Radírgerinc című grafikájának felhasználásával. És itt máris meg kell állni, a lapozást megkezdés nélkül abahagyni. Mert mi az, hogy radírgerinc? Az alkotó belső kontrollja talán, amellyel szűri-törli mondatait, elégedetlenül dörzsöli cafatosra a papírt (a művelet számítógépen is végezhető, a cafatosság inkább lelki meghatározó, és ekképpen a monitoron is megjeleníthető, *visszalátható*), vagy inkább utal azokra a külső körülményekre, amelyek le-nem-írhatóvá tesznek dolgokat? Ez utóbbi már a múlté, nincs ilyen, édes-bús közép-európai nyögése az írónak, amikor csomagolja, burkolja, szövegben megjelenhetővé teszi gondolatait. Nosztalgikus visszaemlékezés erre a bújócskára. A *Tréfa* fricskája már nem csat-

tintja az orrot, de facsarhatja. Attól, ami a tréfát követte. Van ilyen, lehet. A vitrinben őrizgetett – „*S most kiderül, hogy rejtélyes módon a városi kapufaromboló is M. K. Mester titkos hódolója vagy rokona, s tán dedikált példányt is őrizget a vitrinében.*” –, fricskát, osztó könyveknek ugyan mi a sorsa? Átkerülnek, bekerülnek a visszaemlékezés körébe, erőgyűjtés céljából. De mihez? Hiszen a le-nem-írhatóság már a múlté. Marad a belső kontroll? Ahhoz nem kevés erő kell. Nagy Gáspár szövegei mintha erre törekednének. Visszafogottságuk, egyszerűségükben is megakasztott mondatainak lekerekítése – lehet ezt bizonyítani? a hangulatot, a benyomást? – azt sugallja, hogy

**az irodalmi szöveget belülről építve
kívülről szemléli**

(radírgerinc), megadva önmagának a jogot és csorbítva is egyben, hogy *hős* legyen: „*engem nyugodtan elfelejthet, hiszen csak epizodistaként bukkantam fel föl M. K. Mester regényében egy forró augusztusi délutánon.*”

A könyv hangulatára gondolok, arra az élményre, amit írók szövegeinek találkozása eredményez. Ez igazán lényeges. A kapcsolódási pontok megkeresése. Történelem adta és elvette élményekben. Kunderához való kötődései nélkül más-ként kellene olvasni ezt a könyvet. Dobbanások nélkül? Akkor talán a radírgerinc

Magvető Kiadó
Budapest, 1995
141 oldal, 380 Ft

se lenne jelen. A dobbanások helyett szívet is írhatnánk, de hogy nagy és súlyos ez a szó, csak megpróbál a körben maradni, Kunderánál, aki azt írja A regény művésze című könyvében: „1969–1969-ben a *Tréfa*-t valamennyi nyugati nyelvre lefordították. (...) Egy másik ország: találkozom fordítómmal. Egy árva szót sem ért csehül. „Hát akkor hogy fordított?” A szívemmel, feleli, és előveszi tárcájából fényképemet.” Ilyen mélységeket sejtet Nagy Gáspár is, amit csak megerősít kötetének hátoldala, ahol részlet olvasható Milan Kundera Nagy Gáspárhoz írott leveléből.

A hátoldalnál, az ott felvett kérdésnél maradva: mi történt 1968-cal, ami könyvének témája. Mi történt a Jan Palach-méretű egyéniségekkel és mi a náluk hidegfejűbbekkel? És mérhető-e egyáltalán a fej hidegsége? A szövegek azt sugallják, hogy nem. A szavak láthatatlan keserősége, ami mondatokba hömpölyítve úgy képes szomorúvá lenni, hogy közben azért vágyat is ébreszt az *akkori* (ma már nincsenek is talán?) presszók hangulata iránt, azt sugallja, hogy vannak *törések*, amelyeket nem lehet elkerülni, még ha észre sem vesszük, hogy megtörténtek. „*Most olyan ez a busz, ez a tok, mint egy – Isten tudja, ki által, finanszírozott – Balsorskereskedés; az ember csak betér, és rögtön megkapja a maga sorsát.*” A könyv témájául kijelölt időről presszók, autóbuszok mikrovilágába lemerülve képes beszélni Nagy Gáspár, székek és asztallábak, véletlenszerűen összejött utasok körére szűkítve le a *töréseket*. És ugyan nem jól van-e így? Jelentéktelen részletek – „sűrűn voltak széklábak, vendéglábak, és a kissé öregecske pincérnő-lábak” – nagyítják fel a lényeket, amelyek eltűnnek az emlékezet süllyesztőjében, mintha soha nem is látták volna őket, hogy aztán csak a hangulatot megidézve jöjjenek, surranjanak vissza szövegekben, mindenre emlékezve. Részletek. Szépek és furcsák is – nem csak széklábak voltak *akkor* –, amelyek kibillentik egyensúlyá-

ból a realitást, hangszertokban növények: „*Semmit se láttam, de mindenre emlékezni fogok – hadartam. – Álmomban is ezek a ki-mondhatatlanul furcsa...*”

Arról írni, ami „nem látva él az emlékezetben” történetekbe ágyazva sem könnyű, megragadni a hangulatát egy időszaknak, lecsupaszítani, hogy kilátszódjék a gerinc, csak sokat rádiózva lehet (ebben az esetben legyen így), addig gyúrni a mondatokat, amíg föltűnés nélkül bújhat meg köztük olyan is, mint: „*mert az írók mindig szabadok, hiszik, akik hiszik. A többség nem hiszi, csak azt tudja, hogy szabadság nélkül is van irodalom, sőt: igazán anélkül van*” Ez a tétje: *lehet-e így?* Ezen a tájon így lehet. Elgondolkodhatunk ennek igazságán, figyelembe vehetjük leírásának időpontját (1981–1988), de inkább fogadjuk el, hiszen ebbe (is) ágyazódik bele az a hangulat, ami a szövegeket jellemzi. Vita helyett gondoljunk a borítóra.

Kesernyés mosolyra húzza a száját az a korszak,

az emberi természetben vájkálnak az azt megidéző sorok, visszafogottan, lekerekítve, a lényeket meghagyva, a radír belső munkája. A kesernyés mosoly pedig nem csak annak szól, hogy mit tehetnek emberekkel, hanem annak is, hogy azok mit képesek eltérni, befogadni: „*A vonat dőcögött a város felé, egyszer csak hirtelen fékezett, majd megállt. (...) Hallom, hogy valaki mérgelődve mondja: 'ha ez így megy, akkor még a tűzijátékot se látjuk a TV-ben!' (...) Egy nő le akart szállni (...) fehérruccal jött vissza. 'Ezek nem hadgyakorlatra mennek, alighanem tényleg háború lesz; – suttogta, amint elhaladt mellettünk. (...) Sofőrünk bekapcsolta a rádiót: a tízes hírek következtek, de semmit nem mondtak a csebekről. 'A Gellért-hegyen soha nem látott gazdag tűzijáték volt' (...) A szomszédom erre fölsóhajtott; kicsit szendergett a sötét buszon, még horkantott is néha: 'és pont erről maradtunk le, ezek miatt a kurva ruszok miatt, ezeknek is*